

Az első kötet érdemei miatt érdeklődéssel várjuk a másodikat. Az új forma jelessége pedig azt a vágyat ébreszti bennünk, vajha történetírásunkkal kapcsolatos osztrák, cseh, lengyel és oláh történeti irodalom is találna ilyen szorgalmas repertorium-munkásra.

Krenner Miklós.

A keleti tanulmányok történetéhez.

W. A. Neumann: Über die orientalischen Sprachstudien seit dem XIII. Jahrhunderte mit besonderer Rücksicht auf Wien. Bécs, Hölder, 1899. 8° 65 lap

A bécsi egyetem, melynek ez évi rektora székfoglaló beszédű írta jelen tanulmányát, újabb időben mindinkább egy sorba emelkedik ama németországi, továbbá a párisi, az angol és némely amerikai egyetemekkel, melyeken a keleti, közelebről a sémi nyelvtudomány a virágzásnak oly csodálatosan magas fokát érte el. Egy egész sora a kitűnő hírnevű orientalistáknak, mint *Bickell*, a ki különösen a bibliai héber metrika megállapítása körül tett fáradozásai révén lett ismertessé, *Karabicek*, a János főherczeg papyrusai feldolgozója, *D. H. Müller*, az ó-sémi, különösen délarábiai szabeus feliratok megfejtője, a ki újabban érdekes kísérletet tett az ós sémi költészet formáinak főleg a héber prófétáknál meglepő felderítése iránt, *Fr. Müller*, a keleti ókor kitűnő ismerője, „egy második Mezzofanti“, *Reinisch*, a hámi nyelvek fáradhatatlan kutatója, valamint egy pár, nem az egyetem kötelékébe tartozó kiváló tudós, mint *Kremer*, az iszlám kitűnő ismerője és *Schlechta-Whesserd*, a perzsa-klasszikusok átültetője — mindezek méltán jó nevet vívtak ki az újabb „bécsi iskola“ számára. Annál inkább érdekelhet bennünket egyet-mást megtudni a keleti nyelveknek, melyeken szerző theológus létére első sorban a sémieket érti, a multban történt műveléséről ezen az ősrégi egyetemen.

Azonban szerző csak munkája második felében foglalkozik a bécsi viszonyokkal, míg első felében figyelmünket azokra az érdekes kísérletekre fordítja, melyek a XIII. és XIV. században folytak a keleti nyelvtudományoknak meghonosításán Európában. E törekvések kezdetben és még később is jó ideig tisztán vagy jórészt egyházpolitikai céllal jártak. Ugyanis a pápaságnak régtől fogva táplált forró óhajta volt az, hogy a keleti egyházat a latinnal egyesítse, illetőleg amazzal ebbe beolvassza. E törekvésnek egyik akadályául pedig azt tekintették, hogy a római egyház nem rendelkezik oly nyelvismeretekkel bíró papsággal, mely képes volna a keleti keresztények között az unio szellemében működni. Ugyanis a középkori tudós világ merőben latin műveltségű volt, még a görögöt sem becsülte meg, annál kevésbbé más keleti nyelveket. Most azonban egyes pápák messzeható terveik keresztülviteléhez szükségesnek találták e nyelvek ismeretét minél inkább

terjeszteni s részben az egyház költségén, részben egyes, szavukra hajló fejedelmek áldozatkészségéből külön intézményeket létesítettek e cél elérésére. Nevezetesen egyrészt intézeteket állítottak fel Konstantinápolyban, a hova fiatal papokat küldtek, hogy ott a keleti nyelveket elsajátítsák, másrészt a keletről hozattak ifjakat Európába, a kiket itt óhajtottak kiképeztetni, a szír, arabs, örmény nyelvű kereszténység papjaivá. Így a XIII. században a domokosrendiek Konstantinápolyban taníttatják embereiket; ugyanott fennállott egy francia intézet is, a hol missionáriusokat neveltek a kelet számára. Viszont hasonló célzattal orientális intézet állott fenn már 1248-ban Párisban és később Rómában is. A kereszties hadjáratok szülte mozgalmak kapcsán ez az eszme még bővebb kifejtésre talált, de csak jóval később valósult meg, most már, igaz, módosult célzattal, nevezetesen politikai szükségletre, tolmácsok, konzulok, diplomaták kiképzésére. Így a XVII. században a lengyel és a francia király, majd az osztrák kormány is állított Konstantinápolyban nyelvtanító-intézeteket; az utóbbi helyett Mária Terézia később a ma is fennálló keleti akadémiát alapította meg Bécsben, míg a francia konstantinápolyi intézet Párisba tétetett át, a hol még szintén fennáll.

De tisztán hittérítői buzgalomból is foglalkoztak, a domonkosok mellett főleg a ferenczrendiek, még oly exotikus keleti nyelvekkel is, minő a tatár. Általánosan elterjedt vélekedés volt ugyanis akkoriban, hogy a tatárokat könnyű szerrrel fog sikerülni keresztény hitre téríteni. Innen a XIII. században oly gyakori keleti utazások (pl. a Julián baráté is), melyek néha Indiáig és Kináig is kinyúltak.

Alig kell mondani, hogy a héber és arabs nyelv tanulásának még közelebbi célja volt a zsidók és Spanyolországban a mórok térítése. Ugyanők voltak e nyelvek első tanítói Európában, mielőtt a párisi s több spanyol egyetem tanulmányi rendjébe fölvétettek volna. Tőlük kellett, hogy keleti nyelvismereteit szerezte legyen *Rogierius Bacon* is, a filozófus és természettudós, az első, a ki tudományos szempontból is hangsúlyozza e tanulmányok fontosságát. Ő már nem csupán a térítésnek, hanem a biblia, a görög és arabs írók jobb megértésének eszközeiül is tekintti az említett nyelveket. Azért nem is volt meglepő kora e nemű tanulmányainak sem terjedelmével, sem mélységével. És mégis, bár ő maga is nem igen birt több mint felszínes ismeretekkel ezen a téren, senki sem emelkedett túl rajta egészen Nicolaus de Syrág a XIV. században. Ez különben állítólag maga is zsidó származású volt s mindenesetre befolyása alatt állott a XI. századi híres zsidó biblia-magyarász és talmud-commentator Rasinak. De még az ő héber tudása sem áll épen magas színvonalon; a héber nyelvtudományok virágkora csak a reformációival kezdődik.

Áttérve most már a bécsi egyetemre, szerzőnek még sokáig nincs mondani valója az ottani keleti studiumokról. Az 1384-ben alapított theologiai fakultás egészen a scholasticismus szellemében működött;

filológiai módszerről nála szó sincs. De *minden egyéb* helyet foglalt az akkori bécsi theologusok bibliamagyarázatában, melyet jóleső humorral jellemezett Aeneas Sylvius Piccolomini, azt mondván, hogy szívesen dicsérné meg Thomas Ebendorfer (a bécsi egyetem egyik XV. századbeli tanára) tudományosságát, ha 22 évig nem praelegált volna a Genesis első fejezetéről, a nélkül, hogy végére jutott volna. Ugyanennek meg van a bécsi udvari levéltárban egy 5 ívrét kötetre terjedő commentárja Ézsaiás első 16. fejezetéhez, melyen, ha nem is szakadatlanul, 32 évig dolgozott.

Még a humanizmus feléledése, a könyvnyomtatás feltalálása és a keleti tanulmányoknak Európa más részeiben, a spanyol, olasz, német s lengyel egyetemeken felvirágzása sem javított a helyzeten Bécsben. Csak I. Ferdinánd vétette fel a hébert a bölesészeti kar tárgyai közé. S miután annak első előadója 1542-ben meghalt, a mi *Erdősink* (Sylvester János) nyerte el e tanszéket, melyet 3 évig látott el. Lassanként helyet foglalt a héber mellett az arabs és szír nyelv is, és érdekes, hogy több izben orvosdoktorok voltak e nyelvek tanárai.

Ámde gyökeret verni e tanulmányok Bécsben még most sem tudtak. Az egyetem teljes elhanyaglása, majd a II. Ferdinánd által a jezsuiták kezébe történt kiszolgáltatása nem kedvezett a héber és a rokon nyelvtanulmányoknak és hosszú időn keresztül ismét nincsen szó róluk. Csak a Mária Terézia által beállított új tanulmányi rend (1752 és 1773) óta szerepel ismét a héber nyelv a bécsi egyetemen, a hol a jezsuiták kitiltása után részint világi papok, részint szerzetesek tanítják. Közülök legismertebbé vált Jahn, az utolsó két század mesgyéjén, a ki már mint az arabs és aram nyelvek ismerője is kitűnik.

Nem szabad elhallgatni, hogy Bécsben foglalkoztak különböző keleti nyelvekkel már akkor is, a mikor az egyetemen csupán a hébert tanították. Az udvari könyvtár tisztviselői között épúgy akadtak jóra való orientalisták (pl. Hammer Purgstall), mint a már említett keleti akadémia tanárai között. 1851 óta a műegyetemen is tartottak előadásokat az arabs, perzsa és török nyelvekről, a melyekből utóbb még egy külön tanintézet fejlődött, a hol nők is kiváló nyelvismeretre tettek már szert.

Ez intézményeknek természetesen gyakorlati céljuk van; de tisztán tudományos irányú tanulmányok is végre helyet kaptak magán az egyetemen, a hol a sémi nyelveken kívül időközben művelni kezdtek a kínai, japán és szanszkrit nyelveket is.

Nem tanulság nélkül forgattuk e kis munkát, mely bár nem egységesen concipiált, nagy stilben festett képet, hanem csak egyes futó vonásokból összerótt körrajzot állít elénk, de gondosan összegyűjtött adatainak megbízhatósága folytán mégis kívánatos módon egészíti ki ismereteinket a keleti tanulmányok történetéről. És ez adatgyűjteményszerű jellege mellett is elég jól olvasható; legfőlebb a magyar olvasó közjogi érzéke akadhat fenn az ily kitételeen (38. l.): beide Reichstheile unserer Monarchie.

Dr. Eisler Mátyás.